

Věc: bakalářská práce – posudek vedoucího práce

Název bakalářské práce:

**Studie k proměnám životního stylu ve středověku.
Kachlová kamna jako technické zařízení budov ve 13.-15. století.**

Autor: Petr Tvarůžek

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Fakulta filozofická

Archeologický ústav FF

r. 2013

Volba tématu

Zvolené téma patří do studia dějin hmotné kultury s užším zaměřením na středověký způsob života.

Specifikou tématu jsou historická kachlová kamna a jejich význam jako výhřevného tělesa pro zvýšení komfortu bydlení ve středověku a novověku. Téma lze hodnotit jako badatelsky významné a metodiku s aplikací technických řešení včetně experimentu lze považovat za novátorskou a nadregionálně přínosnou pro studium proměn historické materiální kultury.

Metodologie

Bakalářská práce je koncepčně rozdělena do dvou bloků, v nichž P. Tvarůžek použil různé metodologické přístupy. Zatímco v prvním z nich - věnovaném základnímu přehledu o vzniku, historii a vzhledu kachlových kamen včetně morfologie jejich základních stavebních článků, tj. kachlů - čerpal autor poznatky především z odborné literatury a použil jednoduchou deskripční metodu, pokusil se ve druhé části práce o exaktní ověření výhřevnosti kachlových kamen a vyvození obecnějších závěrů z aplikovaného experimentu.

Práce je doplněna přílohami, z nichž první čtvrtinu představuje převzatá dokumentace s terminologií kamen, kachlů a jejich částí a další je věnována popisu repliky k experimentu vybraných historických kamen. Za zásadně přínosnou lze považovat dokumentaci k druhé polovině práce, tj. jak tabulku a dva grafy naměřených teplot, tak 20 fotosnímků z termokamery, které vhodně a objektivně doplňují text o realizovaném experimentu.

Forma bakalářské práce

Absolventská práce obsahuje 55 stran textu (včetně seznamu literatury), jednu tabulku, 2 grafy a 38 obrazových příloh. Splňuje tedy požadavky na rozsah bakalářské práce. Je členěna do 14 kapitol s připojeným seznamem použité literatury a obrazových příloh.

Za ne zcela vhodné lze považovat rozdělení seznamu literatury na „použitou“ (kap. 15.1., s. 52) a tzv. „doplňující“ (kap. 15.2., s. 54). V takto koncipovaném

přehledu literatury si totiž musí čtenář nejprve ověřit, ve kterém seznamu se v textu odkazovaný titul nachází a tam citaci z textu hledat. Teprve po přečtení celé práce jsem zjistil, že tzv. doplňující seznam literatury je jakýmsi volně přidaným výběrem další literatury a v textu se vůbec citace k němu neobjevují.

Formální stránka bakalářské práce zahrnuje vedle rozsahu a koncepčního pojetí i pohled na nezákladnější složky psané odborné stati. Sem patří vedle gramatiky a stylistiky také odkazový aparát a oborová terminologie.

Jazykové vyjadřovací prostředky P. Tvarůžka považuji za dobré, práce není zatížena hrubými pravopisnými chybami; u drobných chyb se jedná především o překlepy a interpunkční znaménka.

Používání oborové terminologie, bohužel, neodpovídá stávajícímu stavu poznání dané problematiky; často je používáno nepřesných termínů a definic¹, v jiných případech vychází autor ze starší literatury², která je však v současné době v oblasti morfologie a terminologie podstatným způsobem aktualizována, dále rozvinuta, upřesněna a doplněna³.

Odkazový aparát dodržuje pravidla, stanovená pro citace archeologické literatury. V několika případech došlo k nesprávné citaci, kterou bez podrobné znalosti problematiky nelze nalézt v seznamu literatury⁴. Jako podstatně problematičtější se mi jeví nedostatečný počet citací, tedy odkazů v textu, kdy autor uvádí závažná fakta, ale neodkazuje na odbornou literaturu. Tím by mohl vzniknout dojem, že uvedená konstatování jsou autorsky jeho⁵.

Celkově lze hodnotit formální stránku předložené bakalářské práce za splňující požadavky na její obhajobu. Pokud by autor s tématem pracoval dál, doporučuji doplnit a opravit shora uvedené nedostatky v gramatice a citačním aparátu.

Obsah bakalářské práce

Předložená práce je rozdělena do dvou částí, které se od sebe výrazně kvalitativně liší. Zatímco první polovina (kap. 1-9) - v níž měl autor předložit stávající stav zkoumané problematiky na základě odborné literatury, resp. dalších poznatků (o instalacích kamen či jejich replik v muzeích, návrhy na

¹ „přední vyhřívací stěna“, „čelní část“ kachle nebo ČVS označována jen obecně jako „čelní stěna“, „glazurovaný“, „pravouhelníkový“, „kachle stěnové“ – terminologicky se jedná o kachle s prořezanou ČVS atd.

² jedná se zvl. o dvě studie Z. Smetánky, napsané téměř před padesáti lety; přes značné množství nových titulů, které řeší problematiku středověkých a novověkých kamen z historického i archeologického hlediska, používá autor vedle Smetánkových studií k obecnému popisu kamen vědecko-populární knihu Janotka-Linhart z r. 1987.

³ S ohledem na značné množství v poslední době publikovaných statí lze alespoň obecně odkázat na Encyklopedii kachlů (není v práci vůbec uvedena) s úvodní statí o kamnech, studie a monografie kol. Hazlbauera, Vitanovského, Richterové, Loskotové, Ernée, Žegklitze a mnoha dalších. Současná – aktualizovaná morfologie, typologie a terminologie byla i součástí výuky historického kamnářství na naší fakultě.

⁴ Jedná se zvl. o přehození jmen spoluautorů, např. Vitanovský – Hazlbauer 1995 je v seznamu Hazlbauer – Vitanovský; v textu Hazlbauer 1968 (s. 27) má být 1986; Kocman – Hazlbauer 2002 je v seznamu Hazlbauer – Kocman; Hazlbauer – Vitanovský 1905 má být 1995 ad.

⁵ Na tomto místě uvádím jen výběr neodkázaných informací; podrobněji je uvedeno červeně v posuzovaném rukopisu: „nejstarší doložení krbu...na hradě Přimda“ (s. 17); „hypocaustum vynalezeno člověkem jménem Casius Sergius Oratus“ (s. 17); „u nás takový systém vytápění byl nalezen..... Moravě“ (s. 17); „ke spojení topeniště s vyhřívacím tělesem došlo už v 11. století na území Švýcarska“ (s. 18); „jedná se o rekonstrukcina základě nálezu z manského domu na Křivoklátu“ (s. 36) ad.

rekonstrukce na výstavách apod.) - je pojednána velmi jednoduše deskripční formou za použití několika málo titulů převážně starší odborné a vědecko-populární literatury, je u druhé patrný zájem o sledovanou jednotlivost se snahou o osobní precizní provedení experimentu a objektivní zhodnocení jím získaných výsledků.

V obecné – první – části práce se vedle zastaralé terminologie a nedostatečného odkazového aparátu ⁶ objevují i nesprávné formulace ⁷ včetně nesrozumitelných konstatování ⁸.

Zcela kvalitativně odlišný charakter má druhá polovina práce, zahájená kapitolou 10. pod označením „Případová studie“ a obsahující nejprve deskripci zájmového objektu (Hamousův statek ve Zbečně), popis repliky v něm postavených kachlových kamen z r. 1810 a po té metodiku realizovaného experimentu měření teplot včetně analýzy získaných dat. Tuto část lze považovat za zásadně přínosnou. Autor v kapitole 13 provedl vyhodnocení některých dat, zvl. závislosti teplot na čase topení ⁹, a dospěl k několika pozoruhodným zjištěním. Za prvé je to díky akumulární schopnosti kachlových kamen jejich vlastnost vydávat teplo ještě po relativně dlouhou dobu po ukončení topení (po skončení přikládání dřeva) a za druhé jeho správný a obhajitelný závěr, že experiment neprokázal cirkulační ohřev vzduchu v

⁶ Kromě shora uvedených např. citace literatury k historicko-archeologickým dokladům hrnčířských (kamnářských) dílen a jejich vybavení, jak je publikoval J. Žegklitz, M. Richter ad.; k modelaci a výrobě kachlů např. Krajíc – Volf in: Krajíc 1997;

v kap. 9. „Rekonstrukce kachlových kamen“ chybí alespoň citační odkaz na množství dalších stavebních rekonstrukcí, které byly na našem území realizovány a podrobněji publikovány, při čemž u většiny z nich neplatí konstatování P. Tvarůžka, že „vůbec pak nejsou řešeny metrické vlastnosti“ (s. 30) atd.

⁷ Z mnoha mnou v rukopise červeně označených nesprávných tvrzení uvádím na tomto místě jen výběr: např. „kachle stěnové se stejně jako kachle komorové skládají ze dvou částí – vyhřívací komory a vyhřívací stěny“ (s. 22) - tato definice je typologicky špatně (tyto kachle nemají komoru, jsou obohacены tvarem kachlů nádobkových, tedy typologicky i funkčně zcela odlišných od komorových); na konci téhož odstavce je zcela nesprávné konstatování, že „kachle stěnové (podle shora uvedeného jimi podle PT rozumíme kachle s prořezávanou ČVS – pozn. RK) jsou nazývány jako výklenkové nebo níkové“. Ty jsou ale technologicky zcela jiným výrobkem.

Jako neobhajitelné je např. konstatování, že „sestavení dokonalé chronologie kachlů českého středověku je zatím nemožné z důvodu nedostatečného množství archeologických nálezů“ (s. 22) – studium kachlů je v česko-moravsko-slezské archeologii v současné době takovou módou, že jsou ročně publikovány desítky odborných statí, několik monografií, průběžně jsou realizovány výstavy o archeologických nálezech na velkých územních celcích (viz naposledy kachle z Moravy a Slezska) a mnohé z nich se zabývají právě typologií a chronologií (viz kachle 13. století tzv. malého formátu, datace těles a jednotlivostí podle archeologických stratigrafií, nálezů mincí ad.)

⁸ „...Nejčastěji komorové kachle tvoří soklovou část a kachle nádobkové samotný nástavec. V tento moment by mohl být nápomocný stavebně historický průzkum, který je nutno provést v každém případě. Následná zjištění mohou odhalit dřívější polohu a umístění kamen, ale ne vždy tomu tak je z důvodu dřívějších přestaveb, a tak nálezové okolnosti pro potřebná zjištění mohou být dávno poničeny“ (s. 30).

⁹ za šťastné lze považovat, že naměřená data uložil autor do přílohových tabulek a grafů. Díky tomu se případně bude moci do budoucna věnovat i dalším otázkám, které v předložené práci nebyly řešeny, jako je například vztah objemu spotřebovaného dřeva k objemu vyhřívané místnosti a výši dosažených teplot; teplotním poměrům ve vztahu: povrchová plocha vyhřívacího tělesa k velikosti vyhříváního prostoru, jejich závislost na čase a (limitované) intenzitě či délce topení apod.

Velké možnosti nabízí i výsledky snímků z termokamery, které si do budoucna zaslouží podrobnější komentář.

místnosti¹⁰, ale sálání tepla plošně (prostorově) směrem od tělesa ke vzdáleným stěnám místnosti, při čemž platí pravidlo, „čím dále od kamen, tím menší teplo“. Věřím, že naznačená experimentální cesta – využívající exaktního měření tepla pomocí přístrojů i dokumentace termokamerou – je začátkem nových možností, které lze i do budoucna aplikovat za téměř stejných podmínek, ale v delším čase tak, aby bylo možno vyvodit co nejobjektivnější závěry¹¹.

Díky výrazně odlišné kvalitě obou shora uvedených částí práce – kdy první polovina je podprůměrná a druhá vynikající – nelze, než konstatovat, že obsahová stránka nemůže díky tomu přesáhnout průměrné hodnocení. Do budoucna doporučuji autorovi, aby zkvalitnil teoretické znalosti o historických kamnových tělesech a kamnářství obecně, a aby se i nadále věnoval žádoucímu směru bádání, tj. konstrukcím, provozování a vlastnostem kachlových kamen cestou, kterou naznačil ve druhé polovině své bakalářské práci.

Závěrečné zhodnocení

S ohledem na shora uvedené hodnotím předloženou bakalářskou práci P. Tvarůžka známkou:
velmi dobře

Otázky k obhajobě:

1/ Jaké znáte (kromě tří v práci uvedených) další kresebné, modelové nebo stavební rekonstrukce historických kachlových těles na našem území; které návrhy jsou realistické; které by v případě možného provozu byly vhodné či nevhodné pro podobná měření a proč.

V Českých Budějovicích 27. června 2013

doc. PhDr. Rudolf Krajíc, CSc.

¹⁰ do odborné archeologické literatury Z. Hazlbauerem uvedený teoretický názor, že při vytápění kachlovými kamny dochází v místnosti k cirkulaci teplého a studeného vzduchu

¹¹ tím myslím např. možnost topení až do dosažení žádoucí teploty (ca 22⁰ C) a sledování, jak dlouho se teplota udrží, jaká je spotřeba dřeva, jak se mění teplota při stejně velkém tělese, ale změně velikosti prostoru (např. lehká umělá příčka), jak daleko od tělesa lze hovořit o „tepelné pohodě člověka“ apod.